

บุพนิมิตทางการศึกษา : ชาวนาบัณฑิต
Educational Enlightenment : Chao-na Bundit

ธงชัย สมบูรณ์¹

แรงกระตุ้นในการเขียนบทความนี้มาจากฐานคติของ รองศาสตราจารย์คิม ไชยแสนสุข อธิการบดี มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้ซึ่งมีปณิธานอันแน่วแน่ในการสร้าง “พื้นที่” ให้กับชาวนา และให้การสถาปนาความ ศักดิ์สิทธิ์แก่ชาวนาผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ ในบริบทของโอกาสทางการศึกษาเพื่อพัฒนาแบบยั่งยืน

The existing projection of this article is based on Prof. Kim Chaisansuk's ideology, the president of Ramkhamhaeng university. One of his bright ultimate wills is also to provide the “space” for Chao-na who is the back bone of the nation, in a sphere of equality of opportunity on national education development.

บทคัดย่อ

ชาวนาคือกระดูกสันหลังของชาติ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันชาวนามี “พื้นที่” (space) น้อยมาก ภาพที่ปรากฏ ชาวนายังถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน และขาดการดูแลจากรัฐ โดยเฉพาะการส่งผ่านข้อความรู้ในระบบโรงเรียน ชาวนาบัณฑิต เป็นอีกหนึ่งกระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษาไทยที่สถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ของคน “รากหญ้า” ให้กลับ กลายเป็นคนรากแก้ว บุพนิมิตทางการศึกษานี้จำเป็นต้องมีหลักสูตรที่อิงแอบกับวัฒนธรรมข้าว ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ความรู้พื้นบ้านเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ การเรียนรู้ที่เน้นการส่งผ่านข้อความรู้เชิงปฏิบัติการผสมผสานแนวคิด ทฤษฎีแห่งความเป็นวิชาการ ส่วนการประเมินผลนั้นจำเป็นต้องเน้นความจริงสูงสุดแห่งการเข้าใจ การเข้าถึงแห่งรัฐ ชาติไทยในบริบทของสังคมเกษตรกรรม ฉะนั้น การจัดการเรียนการสอนเพื่อชาวนาให้มี “พื้นที่ทางการศึกษา” มากขึ้น คง เป็นอีกหนึ่งของสัญญาของการพัฒนาแบบยั่งยืน

คำสำคัญ : 1) บุพนิมิตทางการศึกษา 2) ชาวนาบัณฑิต

Abstract

Generally known, chao-na is a back bone of the nation. The present situation, chao-na has himself a scant space in any spheres of society especially in economic context. Chao-na is an exploited people who lack of an educational opportunity in schooling system. Chao-na Bundit is a new paradigm of “grassroots” people who is encouraged to be a tap root of the nation in the present day. As mentioned of educational enlightenment already, chao-na has to have at least the fulfillment in the three aspects ; the designed curriculum will be based on rice culture, local wisdom and indigenous knowledge for his identity, while the instruction must transfer the category of knowledge and body of knowledge into practicum. For the evaluation process, ultimate reality (metaphysics) of this process must evaluate in how the students have a fruitful understanding in the agricultural context for sustainability.

Key words : 1) educational enlightenment 2) Chao-na Bundit

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศที่ผลิตข้าวได้ดีอีกประเทศหนึ่งของโลก ความอร่อยของเมล็ดข้าวนั้นถูกเสกสรรคืบแต่งจากหยาดเหงื่อแรงงานของชาวนา แต่อย่างไรชาวนาไทยยังถูกมองว่าเป็นชนชั้นกรรมาชีพ และยิ่งซ้ำร้ายไปกว่านั้นยังเป็นผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบทางสังคมเสมอมา ข้อความหรือวาทกรรมที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยถูกจารึกไว้ในศิลาจารึก แต่อย่างไรก็ตาม “ความเห็น” ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ในอ่าวมีปิโตรเลียม ยังเป็นคำถามกับคนรุ่นใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งแผ่นดินสยามยังมีอยู่อีกหรือไม่ เพราะอย่างไร บ้างก็มีคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการ บ้างก็เป็นคำถามเกี่ยวกับ “พื้นที่” หรือ “อำนาจ” ของชาวนาซึ่งล้วนแต่ยังไม่มี การสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น

อัตลักษณ์ชาวนา : สัญญาแห่งกระดูกสันหลังของชาติ

ความได้เปรียบและความเสียเปรียบยังเป็นการทับซ้อนของอำนาจเสมอ โดยเฉพาะในรัฐชาติที่มี “ความแบ่งชนชั้น” ซึ่งอาจจะแบ่งแยกตามทฤษฎีทางสังคม หรือแม้แต่แบ่งกันเอง คนไทยทุกคนกินข้าว แต่ทำไมคนปลูกข้าวหรือชาวนา กลายเป็นคนที่มีปัญหามากที่สุด จากอดีตภาพฉายที่ชัดเจนคือ ข้าวเป็นอาหารหลักของไทย คนปลูกข้าว/ชาวนามีความสุขสภาพและปกติดี และเมื่อประเทศชาติมีการพัฒนาตาม “รูปแบบแห่งการพัฒนา” (Pattern of Development) ชาวนากลับกลายเป็นบุคคลที่ได้รับ “ความอ้างว้างและว่างเปล่า (loneliness and emptiness)” มีหนี้สินมากขึ้น รวมทั้งมี ปัญหาแตกแยกทางครอบครัว บางครั้งประสบปัญหาสภาวะแห่งผลิตผลข้าว และในบางปีถึงกับรวมตัวกันประท้วงเพื่อให้ รัฐบาลประกันราคาข้าว เป็นต้น

กระดูกสันหลังของประเทศไทย ก็คือ ชาวนา ประเทศจะขาดชาวนาไม่ได้ ข้าวเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีคุณค่าต่อรัฐ ชาติเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้ว่า ข้าวเป็นพลังสำคัญทางเศรษฐกิจให้กับประเทศชาติ แต่คนที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ มากที่สุด กลับกลายเป็นชาวนา ดังจะเห็นได้จากถ้ากระดูกสันหลังของชาติกลายเป็นกระดูกที่ไม่แข็งแรง ด้วยเหตุที่ “เจ้าของร่างกาย” (รัฐบาล) กลับให้ความสำคัญต่อ “สรีระข้างนอก” มากกว่า “สรีระข้างใน” กล่าวคือ ภาพลักษณ์ที่ฉายภาพออกมาทางด้านความเจริญแห่งวัตถุนิยมคตินิยมทุนนิยม (Capitalism) เป็นส่วนใหญ่ วาทกรรมที่ว่า “ชาวนา คือสันหลังของชาติ” ดูเหมือนว่าจะกำลังพังทลาย !!!!!

ชาวนา : ชะตากรรมและการพังทลายของสังคมเกษตรกรรม

ชาวนาไทยและชาวนาในประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียรู้จักการบริโภคและการปลูกข้าวเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม การสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์และการสร้างวัฒนธรรมแห่งอัตลักษณ์วัฒนธรรมข้าวหรืออัตลักษณ์ชาวนาก็มีความแตกต่างกันบ้างแต่ไม่มากนัก

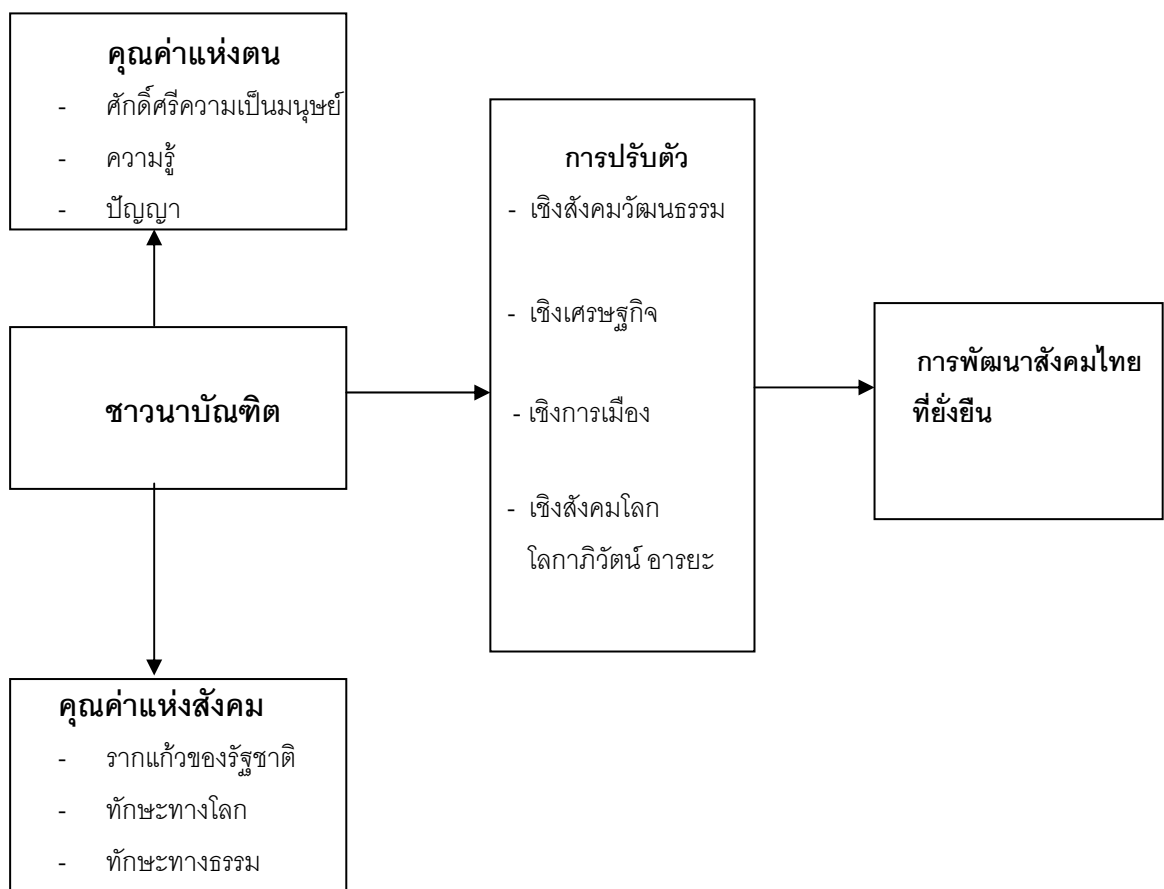
ทุกวันนี้ร่องรอยของชาวนาได้รับผลกระทบจากการไหลบ่าของความเป็นเมือง (Urbanization) ความผกผันและความผันผวนของสังคม การก่อรูปของสังคมใหม่กำลังคืบคลานและแผ่ตัวเข้ามาโดยที่ชาวนาอาจจะรู้บ้าง หรือไม่รู้บ้าง แต่ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า “น่าจะดี” กับความเป็น “วัตถุนิยม” สิ่งนี้จะเป็นเส้นทางหนึ่งที่ทำให้ชาวนาเผชิญต่อความ เรียบง่ายและสันโดษ ฉะนั้นสิ่งนี้จึงทำให้ชาวนาบางส่วนลืม “กำพืด” ของตนเองไป ส่วนใหญ่พบว่าชาวนามีการสร้าง สภาวะความทันสมัยให้กับตนเองมากขึ้น แต่ยังมีบางส่วนที่ยังมีชะตากรรมเฉกเช่นรุ่นก่อนๆ ที่ผ่านมา สภาพเช่นนี้ถูก “ผูกมัด” ลงไปทุกที่

ในโลกหลังยุคใหม่หรือแม้แต่ที่เรียกว่า หลังชาตินิยม (Post-Nationalism) นั้น สิ่งที่ชาวนาจะต้องตระหนักนั้นคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชาวนากับรัฐ ด้วยการผลิตซ้ำ (reproduction) แบบอุดมการณ์ดั้งเดิมที่ว่า ชาวนาเป็นเพียงชนชั้นที่ถูกครอบงำได้ง่ายและยากต่อการพัฒนา ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จึงจำเป็นต้องส่งผลให้ชาวนาเกิดโลกทัศน์ชีวทัศน์ รวมทั้งค่านิยมใหม่ที่สอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ข้อความรู้ปัจจุบัน (situated knowledge)

บทสรุปที่น่าจะเกิดคุณค่าต่อการไม่พังทลายของสังคมเกษตรกรรมซึ่งมีชาวนาเป็นเสาหลัก หรือรากแก้วแห่ง รัฐชาตินั้น จำเป็นต้องมีการผนวกรวม (Assimilation) และประสานรวม (Integration) สร้างความชอบธรรมให้กับชาวนา และสร้างความเป็นเอกภาพให้กับชาวนามากขึ้น ผู้เขียนมองว่า สิ่งที่จะบรรลุถึงแก่นแกนของการพัฒนาได้นั้นจำเป็นต้องอย่างยั้งที่ต้องให้ชาวนามีความรู้ มีปัญญา ภายใต้การจัดการศึกษาให้แก่ชาวนาอย่างถูกต้องและตรงจริต

ชาวนาบัณฑิต : จากรากหญ้าสู่รากแก้ว

ชาวนากับการพัฒนาประเทศเป็นเรื่องที่สำคัญและต้องมีการพัฒนาอย่างกลมกลืนและลงตัว แต่ที่ผ่านมารัฐให้อำนาจทางการพัฒนาแก่ชาวนาค่อนข้างน้อย ด้วยเหตุที่ชาวนาถูกมองเป็นเพียงแค่กลุ่มคนระดับ “รากหญ้า” ขาดทักษะความรู้ความสามารถที่จะมาบริหารจัดการประเทศชาติ จากสถานการณ์ความเป็นจริง ความรู้หรือญาณวิทยาที่ถูกถ่ายทอดให้กับชาวนานั้นเป็นเพียงกระบวนการที่ให้ความรู้และจัดการความรู้แบบดั้งเดิม การปรับใช้ความรู้ยังไม่ดีพอ ขาดความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทุกๆ มิติของสังคม ฉะนั้นแนวทางที่จะพัฒนาชาวนาให้มีความศักดิ์สิทธิ์จาก “รากหญ้า” สู่ “รากแก้ว” นั้น จำเป็นต้องสร้างมิติเชิงอำนาจที่ถูกทับอยู่ให้เปล่งประกายออกมา ดังแผนภูมิข้างล่าง

ฉะนั้น แนวคิดมิติแห่งความเป็นรากแก้วของชาวนา รัฐจะต้องฉายภาพและให้ความสำคัญในระบบคุณค่า (Axiology) มากกว่าที่เป็นอยู่ แต่สิ่งที่เห็นเป็นเชิงประจักษ์ถึงแม้ว่าเป็น “รากผอย แต่เป็นรากผอยที่เกิดจากต้นข้าว ผลผลิตของชาวนา ย่อมแสดงให้เห็นถึงการเลี้ยงดูคนทั้งประเทศ”

บุพนิมิตของชาวนา : บุพนิมิตทางการศึกษา

โดยที่มนุษย์มีรูปแบบแห่งวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการศึกษา และต่างสร้าง “ประวัติศาสตร์บอกเล่า” ว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Schooling Education) จะมีความศักดิ์สิทธิ์และได้รับการสถาปนาว่าเป็นผู้มี ความพร้อมทางปัญญามากกว่าคนที่ขาดโอกาสในการบ่มเพาะในระบบโรงเรียน

ด้วยวิถีชีวิตที่มีมิติแห่งการพัฒนาที่แน่วแน่และสร้างความเป็นชาตินิยมในโลกหลังยุคใหม่ของ**รองศาสตราจารย์ คิม ไชยแสนสุข** อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง (2554) ซึ่งสอดคล้องกับปณิธานของมหาวิทยาลัยที่ว่า “40 ปีที่มารับใช้บ้านเมือง จะทำต่อเนื่องด้วยความภาคภูมิใจ” (Ramkhamhaeng University : 40 years of proudly serving the nation and proud to continue to serve ... now and forever.) ได้เสกสรรปั้นแต่งในการปรับกระบวนการทัศน์ให้ชาวนาได้มี “พื้นที่” (space) ในสังคมมากขึ้น ทั้งนี้ผู้เขียนใคร่ขอฉายภาพบุพนิมิตทางการศึกษาของชาวนาดังต่อไปนี้

1. ทางด้านหลักสูตร

หลักสูตรจะต้องเป็นหลักสูตรที่เน้นอัตลักษณ์และวัฒนธรรมชาวนา ซึ่งต้องผสมผสานการส่งผ่านกระบวนการผลิตข้าวของชาวนาแบบดั้งเดิม รวมทั้งผสมผสานความรู้ที่เป็น “สมัยใหม่” และ “ทันสมัย” การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจไทย การนำแนวคิดทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์สังคมเกษตรกรรม ความรู้ทางด้านความสัมพันธ์เชิงการผลิตและความสัมพันธ์เชิงกระบวนการเปลี่ยนผ่าน การทับซ้อนแห่งอำนาจของรัฐและชาวนา วาทกรรมเชิงการสร้างอัตลักษณ์ไทยอิงแอบฐานคติที่เกิดจากอหริยภาพของปราชญ์ชาวนา รวมทั้งการสอนเนื้อหา ที่มีความลุ่มลึกถึง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อหนุนนำให้เกิดการรักษาอัตลักษณ์ทางด้านเกษตรกรรมทางเลือกที่มีพลังมากขึ้น

2. ทางด้านการจัดการเรียนการสอน

ผู้สอนจะถูกคัดกรองและคัดสรรจากอหริยภาพปราชญ์ชาวนาบางส่วนหนึ่ง เพื่อที่จะได้สร้างกระบวนการส่งผ่านข้อความรู้ได้อย่างชัดเจน กล่าวอย่างง่ายคือ แนวทางปฏิบัติแบบดั้งเดิมในวิถีการดำรงอยู่ของชาวนาประการหนึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับวาทกรรม “การเรียนรู้แบบบูรณาการ” จำเป็นจะต้องมีนักวิทยาศาสตร์ทางด้านเทคโนโลยีอาหารมาร่วมรังสรรค์เพื่อให้เกิดมิติความเป็นสากลและความรู้ในระดับสูง เพราะความรู้ที่หยิบยืมมาจากต่างสาขานำมาใช้ให้ได้นั้น ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ และรู้เรียนพอสมควร ตลอดจนต้องมีการปรับแนวคิดและทิศทางในการจัดการศึกษาจริง ๆ ต้องหมั่นทบทวนและศึกษาบทเรียนจากชุมชน จากหมู่บ้านที่เรียกว่า “อู่ข้าวอู่น้ำ” วิธีการต่าง ๆ ต้องเป็นรูปธรรม ซึ่งจะช่วยย่อ และช่วยย่นระยะเวลาในการเรียนรู้ลงไปได้มาก ฉะนั้นการเรียนรู้ในกระบวนการวิชาต่าง ๆ ต้อง “ลงมือปฏิบัติ” และสร้างบทเรียนในการศึกษาของ “ชาวนาบัณฑิต” จริง ๆ

3. ทางด้านการวัดผลและประเมินผล

การศึกษาที่ดีในรูปแบบที่วัดและประเมินผลจากมุมมองของนักประเมินผลทางการศึกษานั้น คงหนีไม่พ้นความจริงสูงสุด (Metaphysics) ที่ตั้งไว้ว่า ชาวนาจะมีวิธีการทำนา “เป็น” และสามารถ “ปรับเปลี่ยน” “ถ่ายโยง” ความรู้และปัญญาซึ่งเป็นผลจากการบ่มเพาะให้ตนเองสามารถเป็นอยู่และดำรงอยู่ได้อย่างดี และที่ชัดเจนที่สุดคือ มีวัฒนธรรมที่ดีขึ้น จะวัดผลหรือประเมินผลตามนักวิชาการของสำนักใดก็ตาม เมื่อชาวนาเป็นบัณฑิตแล้วต้องมีความอหังการ ศรัทธาในวิชาชีพ และพร้อมที่จะสืบสานตำนานชาวนาไทยให้ก้าวไกลในสังคมโลกได้เป็นอย่างดี นี่คือการสร้างความปกติสุขสภาพของชาวนาได้ชัดเจน

บทสรุป

เมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนได้สร้างอำนาจ “พื้นที่” (space) ทางการศึกษาต่อชาวนามากขึ้น จำเป็นอยู่ที่ชาวนาต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ทำอย่างไรให้พื้นที่แผ่นดินไทยกลับมามีความมั่งคั่ง “ทุ่งรวงทอง” ที่บ่งบอกถึงความงดงามและความอุดมสมบูรณ์ คงเป็นอัตลักษณ์ไทยที่ปรากฏต่อสายตาของชาวโลกได้เหมือนเดิม การอพยพย้ายถิ่นของชาวนาที่ผ่านมา ขอให้เพียง “ประวัติศาสตร์ชั่วคราว” เท่านั้น การหวนกลับมานึกถึง “กำเนิด” ของประเทศที่เป็นเกษตรกรรม จะต้องเป็นความภาคภูมิใจในรัฐชาติอย่างยิ่ง และที่สำคัญรัฐชาติต้องให้ “กำลังใจ” แก่ชาวนาอย่างสม่ำเสมอและเอาใจใส่เป็นพิเศษ มิฉะนั้นอาจจะเกิดสภาพที่เรียกว่า “ชาวนาอาลัย” เช่นบทเพลงของคนด่านเกวียนที่ถ่ายทอดออกมาให้เห็นเป็นเชิงประจักษ์ แต่ที่สำคัญที่สุด ถึงแม้ว่าสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไป (Every thing is changeable.) ชาวนาต้องระลึกอยู่เสมอว่า **“ลืมนรากเหง้าก็เฝ้าแผ่นดิน”** สิ่งนี้ก็จะยังมาถึงซึ่งความเจริญงอกงามและความสุขแห่งรัฐชาติได้อย่างมั่นคงและสถาพรสืบไป

บรรณานุกรม

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). **มิติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่นด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร**. กรุงเทพฯ :

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

อนุสรณ์ อรุณโน. (2547). **เกษตรกรรมยั่งยืน : อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกับปัญหาทางการเกษตรและอัตลักษณ์**

ชาวนาไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจ แอนด์ เจ กราฟฟิคดีไซน์

ธีรยุทธ บุญมี. (2547). **ชาตินิยมและหลังชาตินิยม**. (พิมพ์ครั้งที่ 2) . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร